

## SOLIDARUMAS IR POLITINĖ EMANCIPACIJA PASIPRIEŠINIMO KOLONIJINIAM IMPERIALIZMUI PERSPEKTYVOJE: BOLIVIJOS ATVEJIS

**Jolanta Bielskienė**

*Klaipėdos universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas*

### **Anotacija**

Straipsnyje analizuojama Bolivijos vietinių (angl. *indigenous*) bendruomenių solidarumo reikšmė pasipriešinimo judėjimams ispaniškojo kolonializmo, liberalaus respublikonizmo bei neoliberalaus politinio-ekonominio modelio laikais. Tradicinis bendruomeninis žemės valdymas ir sprendimų priėmimas suformavo tvirtus solidarumo saitus, kurie buvo svarbiausias laisvės ir lygybės siekių išteklis. Atsiradus naujam tarptautiniam vietinių teisių diskursui, išaugus nevyriausybinių organizacijų ir antropologų pagalbai vietinių bendruomenių švietimui, solidarumo samprata keitėsi, įtraukiant į ją emancipuojantį klasių supratimą. Emancipuojančio solidarumo įgalinti socialiniai judėjimai pasiekė politinę pergalę 2005 metų rinkimuose – naujuoju prezidentu tapo vietinis valstietis Evo Morales. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: solidarumas, demokratija, vietinės (*indigenous*) bendruomenės, socialiniai judėjimai.

### **Abstract**

The article investigates the importance of solidarity to Bolivian indigenous communities resistance movements during the times of Spanish colonialism, liberal republicanism and also neoliberal political-economical reforms. Traditional communal land ownership and decision making developed strong solidarity tights, which were the main resource to achieve freedom and equality. After the new international discourse of indigenous rights developed, many NGO's and anthropologists came to Bolivia and impacted education of indigenous communities. This helped to expand the definition of solidarity by adding to it a class dimension. This emancipatory political solidarity empowered social movements to achieve victory in presidential elections of 2005.

KEY WORDS: solidarity, democracy, indigenous communities, social movements.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v74i2.1369>

### **Įvadas**

Šiuo straipsniu siekiama aptarti, kaip solidarumas ir politinės emancipacijos siekis veikė pasipriešinimo kolonijiniam imperializmui judėjimą Bolivijoje. Per visą penkių šimtų metų kolonializmo istoriją ir vėliau sekusius liberalaus respublikonizmo bei neoliberalizmo laikotarpius vietiniai Lotynų Amerikos gyventojai siekė apsaugoti savo bendruomeninį gyvenimo būdą. Naujausi politiniai įvykiai, kai valdžią perėmė vietinių (*indigenous*) bendruomenių lyderis Evo Morales, nėra joks istorinis ar politinis atsitiktinumas, bet ilgos socialinių judėjimų kovos padarinys.

Kodėl svarbu analizuoti Bolivijos išsivaduojamuosius judėjimus, ką jie gali byloti apie demokratijos vystymąsi teoretikams? Solidarumas, vienas kertinių demokratijos elementų, buvo vienintelis kelias vietiniams (*indigenous*) boliviečiams siekti laisvės ir lygybės. Įdomu, kad tuo metu, kai Europoje ir JAV neoliberalistinės reformos marginalizavo darbininkų klasės solidarumą, būtent šios reformos Bolivijoje paskatino pilietinį sąmoningumą ir dar atkaklesnę kovą už emancipaciją. Būtent todėl Bolivijos solidarumo istorija naudinga demokratijos teorijos kontekste.

## 1. Sąvokos (ang.) *indigenous* reikšmė

Iki šiol lietuviškoje akademijoje nesusitarta, kaip priimtinausiai versti sąvoką (ang.) *indigenous* [*indidženos*]. Žiniasklaida ir netgi mokslinės publikacijos apie *indigenous* problemas, politiką, ekonomiką ir socialinius judėjimus (nors tokių yra labai mažai) vartoja sąvokas *vietiniai*, *čiabuviai* ir netgi *indėnai*. Toks tiesioginis vertimas turi aiškią rasistinę konotaciją ir nėra tinkamas vartoti. Tai tapo akivaizdu straipsnio autorei pradėjus retorinę Bolivijos socialinių ir politinių judėjimų analizę. Net bandant įtaigiai paaiškinti ir pateisinti sąvokų *vietinis* ir *čiabuvis* vartojimą, jų vartojimo neadekvatumas išryškėja, susidūrus su vietinių (*indigenous*) žmonių kalbomis, kuriose jie patys į savo bendraminčius kreipiasi (isp.) *compañeros indígenas*. Niekada Evo Morales ir jį palaikantys Bolivijos piliečiai nesikreiptų vieni į kitus vadindamiesi *čiabuviais* su ta konotacija, kaip ji suprantama Lietuvoje (*čiabuviais* vadinti geografinių ir vėlesnių atradimų metu surastų naujų teritorijų gyventojai, vėliau kolonizuoti europiečių; nors geografijos moksle sąvoka *čiabuvis* reiškia autochtonus, socialiniuose moksluose ji neatsiejama nuo žeminančios kolonijinės konotacijos).

Tam tikrų socialinių, politinių, ekonominių žmonių grupių pavadinimas veikia jų tapatybę, Bolivijos istorijos atveju – ir jų pilietiškumą. Rasė ir etniškumas (arba geografinė gimimo vieta) nėra natūralios kategorijos, kuriomis būtų galima apibrėžti socialinių santykių skirtumus. Pačios šios kategorijos suformuotos istoriškai susiklosčiusio galios konteksto, taigi jos yra dominavimo instrumentai, paabrėžiantys išankstinį šių grupių rangą ir statusą formuojantis konkrečiai valstybei (Wilmsen, 1996; Comaroff, 1996).

Bolivijoje terminas *indėnas* (ir su juo susiję žodžiai *vietinis*, *čiabuvis*) atskleidžia šiuos istorinius galios konstruktus, nes pradėtas vartoti kolonijiniais laikais, sukūrus pagal „kraujo grynumą“ klasifikuojamą kastų sistemą: ispanai (arba baltieji), indėnai, metisai, juodieji, mulatai ir t. t. Vis dėlto ne tik „kraujo grynumas“ lėmė žmogaus socialinį statusą, bet ir jo priklausymas vienai ar kitai bendruomenei. O. Harris suformulavo tokį *indėno* apibrėžimą: „Tas, kuris gyveno čiabuvių

bendruomenėse, mokėjo duoklę ir dirbo Karūnai, buvo laikomas indėnu“ (Larson, Harris, 1995, p. 45).

Tekste sąvoką *indėnai* vartoju paisydama nagrinėjamo laikotarpio specifikos. Tiek aukštumų, tiek žemumų vietiniai gyventojai indėnais vadinti iki pat 1952 metų revoliucijos, kai susikūrus agrarinę valstybės reformą palaikančioms valstiečių sąjungoms (isp. *sindicatos campesinos*), žemumų indėnai priskirti naujam ekonominiam sluoksniui – žemdirbiams, o aukštumų – valstiečiams (isp. *campesinos*). Tada *indėno* termino visiškai atsisakyta kaip praeities atgyvenos. *Campesino* identiteto ašis remiasi nebe „kraujo grynumu“, bet priklausymu tam tikrai klasei. Nors dauguma valstiečių ir toliau praktikavo savo genties papročius, kalbas ir religiją, jų išsiliejimas į tam tikrą socioekonominę klasę pakeitė jų statusą ir priartino, Aristotelio žodžiais tariant, prie (gr.) *zoon politikon* (politinių gyvūnų), todėl vadinti juos pagal seną rasę ir kolonijinę priklausomybę Ispanijos karūnai vartojant *indėno* sąvoką mažų mažiausia moksliškai netikslu.

Siūlome pradėti Lietuvoje vartoti tarptautinį terminą *indigenous*, kuris kilęs iš lotyniško *indigenae*. Dažniausiai tarptautinėje akademinėje lektūroje vartojamas angliškasis *indigenous*, net ir ispaniškai kalbančiuose Lotynų Amerikos kraštuose, su kurių politiniu-ekonominiu virsmu šios sąvokos vartojimas labiausiai susijęs. Deja, Valstybinei lietuvių kalbos inspekcijai nurodžius, kad reikia vartoti termino vertimą, toliau tekste vartojamas (angl.) *indigenous* sąvokos vertimas *vietiniai* variantas.

## **2. Kolonizacija, postkolonializmas ir vietinių bendruomenių pasipriešinimas kolonijinei socialinei tvarkai**

Tai, kad 2005 metais Evo Morales, kokainmedžių plantacijų valstiečių vaikas, kaip jį vadina Bolivijoje, tapo prezidentu, nebuvo netikėtas įvykis. Vietiniai žmonės ir socialiniai judėjimai dešimtmečiais organizavosi, siekdami kultūrinio pripažinimo ir politinio dalyvavimo, kad galėtų atstovauti savo interesams. Vis dėlto E. Morales laimėjimas rinkimuose yra naujo tipo aktyvizmo Bolivijoje viršūnė. Šimtmečiais vykęs pasipriešinimas kolonijiniam rasizmui ir 1952 metų revoliucijos aktyvizmui lėmė naujas perspektyvas, kai XX a. paskutiniajame dešimtmetyje neoliberalus multikultūralizmas pateikė naujų demokratinių pažadų ir vilčių. Tačiau šiandien Bolivija laikoma skurdžiausia Lotynų Amerikos šalimi. Pasaulinio banko duomenimis, 2005 metais, kai buvo išrinktas E. Morales, 52 procentai gyventojų gyveno absoliutaus skurdo sąlygomis. Iš jų 60 procentų – vietinių žmonių. Diegiant modelį (modeliu Bolivijoje, kaip ir bendrai Lotynų Amerikoje, vadinamas neoliberalistinės ekonomikos modelis, kurio esmė buvo privatizacija, gamtos išteklių pardavimas tarptautinėms korporacijoms, orientavimasis į grei-

tą pelną, žemių decentralizacija), nepaisant oficialiai skelbiamų pastangų įveikti skurdą (nuo 1997 iki 2002 metų), absoliutaus skurdo rodikliai keliais procentais sumažėjo, tačiau žvelgiant atidžiau tampa akivaizdu, kad būtent vietinių gyventojų skurdas, ypač kaimuose, dar labiau išaugo (nuo 65 iki 72 procentų). Duomenys (Pasaulio banko statistika už 2013 metus) atskleidė, kad pamažu naujoji politinė sistema pozityviai veikia skurdo mažinimą. 2013 metais užfiksuotas skurdo lygio kritimas iki 39,1 procento. Tiesa, nėra statistikos, kuri rodytų šio pasikeitimo įtaką skirtingiems socialiniams sluoksniams.

Tokia ekonominė Bolivijos indėnų situacija atitinka Lotynų Amerikos istoriją: vietiniai gyventojai Bolivijoje buvo išnaudojami nuo Ispanijos užkariavimo XVI amžiuje. Kolonijinėje eroje vietiniai Andų gyventojai (aimarai aukštai kalnuose aplink Titikakos ežerą ir Čechua tautos rytiniuose slėniuose), nepaisant didžiulių etninių, kultūrinių ir ekonominių skirtumų, vadinti indėnais, jie suvaryti į sidabro kasyklas ir priversti mokėti duoklę Ispanijos karūnai. Mažesnės vietinių gyventojų grupės, gyvenusios Amazonės baseino teritorijose, laikytos pavojingais „laukiniais“ ir masiškai naikintos arba išvaromos į katorgą kaučiuko gavybai. Guarani pietinių kalnų tautos ir Čako dykumos žmonės pamažu išstumti gyvulius auginančių ūkių. Visoje šalyje kylantys vietinių gyventojų maištai pamažu per daugelį metų numalšinti kariuomenės smurto, religinės indoktrinacijos ir ekonominio išnaudojimo (Postero 2007, p. 3).

1825 metais, kai Bolivija (beje, pirmoji iš Lotynų Amerikos šalių) paskelbė nepriklausomybę nuo Ispanijos karūnos, naujoji Respublikos valdžia užbaigė vietinių gyventojų išvaramą iš žemės. Anksčiau jie turėjo bendruomeninę žemės nuosavybę, kuri paskelbta nelegalia. Vietoj bendruomeninių žemės valdų sukurtos latifundijos, kuriose indėnai tapo darbo jėga baltiesiems ir metisams, t. y. naujiesiems tų žemių savininkams. Žemės praradimas ir buvo tas paskutinis spyris į skurdo bedugnę, kurioje vietiniai žmonės tebesikapanoja iki šiol. Tad žemės reforma jiems yra svarbiausias klausimas per visus sukilimus ir revoliucijas, todėl žemei suteiktas atskiras pilietinis statusas naujojoje Bolivijos konstitucijoje.

Nukariavę Inkų imperiją Peru aukštikalnėse, ispanai sukūrė naują administracinę sistemą, pasinaudodami buvusia Inkų imperijos struktūra. Šioje struktūroje atsidūrė ir Bolivija. Nuo 1540 m. turtingos sidabro gyslos prie Potosi buvo kasamos gerai organizuotų vietinių gyventojų aukštikalnėse, o La Pazas įkurtas kaip komercinis perskirstymo centras (Klein, 1992, p. 35). Sidabro kasimo karštinė tęsėsi iki XVII amžiaus. Per tą laiką susidarė nauja kreolų socialinė klasė (isp. *criollo*) (ispanų, gimusių jau Pietų Amerikoje, palikuonys), sukūrusi didžiules fazendas. Žemumose įkūrus miestą Santą Kruzą (*Santa Cruz*) išsiplėtė cukraus ir medvilnės plantacijos ir galvijus auginančios fermos, kurios stūmė vietinius gyventojus iš jų

gyvenamų teritorijų bei vertė juos dirbti misionieriškose žemės ūkio schemose. Santa Krusas iki šiol išlieka turtingų baltųjų žemvaldžių tvirtove.

Svarbu pabrėžti, kad nepaisant kolonizacijos proceso, kuris ypač suaktyvėjo nuo 1727 iki 1735 metų, fizinio žmonių naikinimo, represijų ir nuskurdinimo, vietiniai gyventojai nenustojo priešintis ir gintis, tačiau masinė ispanizacija tarytum pati pasufleravo naują kovinę retoriką, kuri buvo svarbi vykdant politinę mobilizaciją. Indėnai į maišto ir pasipriešinimo retoriką pradėjo įpinti senuosius savo kultūrų mitus, padėjusius mobilizuoti tūkstančius gyventojų. Vienas pirmųjų tokios kovos pavyzdžių buvo 1892 metų sukilimas, kurio lyderis Čapiaguasas buvo sudievinatas ir vadinamas dievybės Tumpa Hapiaoeeki vardu. Nors šis sukilimas pralaimėtas, vietiniai gyventojai sėkmingai įpynė pasakojimus apie jį į kultūrinę atmintį, kurią ir šiandien sėkmingai naudoja dabartinėje išsivadavimo politikoje. Naujieji socialiniai vietinių judėjimai ir Evo Morales politinės rinkimų akcijos ypač išnaudoja mitologinę ir ritualinę sąmonę.

Kolonizacija Andų aukštikalnėse vyko kitaip. Ten vietinių indėnų populiacija buvo daug didesnė ir vis dar veikiama Inkų imperijos civilizacijos. Taigi ispanai tiesiog perėmė inkų sukurtą administracinę sistemą, palikdami žemę vietinių indėnų rankose. Vietinę valdžią jie paliko vietiniam elitui, kuris išliko nuo Inkų imperijos. Tačiau stambių regionų valdymas atiteko ispanų vietininkams (isp. *encomenderos*) už indėnų kristianizaciją (arba kaip buvo skelbiama – už religinį švietimą, už kurį turėjo teisę rinkti atlygį grūdų derliumi) (Thomson, 2002).

Idomu tai, kad XVI amžiaus viduryje Ispanijos valdžia ėmėsi būdų mažinti ispanų vietininkų feodalinę galią, nes reikėjo darbo jėgos sidabro kasykloms. Tuo tikslu karūna sukūrė dvi atskiras legalias ir institucines sistemas: *república de los españoles* ispanams ir *república de indios* – indėnams. Indėnai tapo atskira teisine ir politine kategorija, kuri skyrėsi nuo ispanų, kreolų (isp. *criollos*) ir metisų (isp. *mestizos*), su skirtingomis teisėmis ir pareigomis. Indėnai gavo teisę turėti bendruomeninį turtą ir gyventi bendruomenėse (isp. *comunidades indígenas*), išlaikė savivaldos teises (Postero, 2007, p. 27). Už tai jie turėjo atidirbti nustatytus darbus ir mokėti duoklę karūnai. Taip kas septintas suaugęs indėnas vyras turėjo metus atidirbti sidabro kasyklose. Per pusantro amžiaus dėl šio prievartinio darbo Potosi miestas tapo turtingiausias Amerikoje, o Europos sidabro atsargos patrigubėjo ir taip paskatino Europos ekonominį augimą. Tačiau vietiniai Amerikos gyventojai už šią ekonominę transformaciją sumokėjo didžiulę kainą: daugiau kaip 8 milijonai indėnų mirė nuo išsekimo, bado, merkuralizmo, sušalę.

Tuo pat metu Ispanija sukūrė ir naują socialinės sanklodos struktūrą – kastų sistemą (isp. *sistema de castas*), kuri taip pat rėmėsi biologiniu rasės diskursu. Kastos buvo paremtos kraujo grynumu. Tačiau judėjimas tarp miesto ir kaimo, mišrios vedybos neleido išlaikyti tvirtos kastų sistemos. Žemųjų kastų atstovai

aktyviai priešinosi tokiai socialinei tvarkai pasisakydami už socialinį mobilumą ir puoselėdami savo tapatybę. Tačiau Ispanijos valdžiai buvo svarbu išlaikyti šią socialinių kastų sistemą, nes indėno darbas ir mokama duoklė buvo kolonijinio pasaulio ramstis.

Politinis istorikas Adolfo Gilly argumentuoja, kad hegemoninė socialinė sistema veikė ne tik ekonominiu, bet ir sąžiningumu lygiu: priklausymas vienai ar kitai rasei nuo prigimties įrėždavo savo vietos socialinėje kastoje suvokimą, lėmė atitinkamą žmonių elgesį, aprangą ir siekius. Tikslinis aukščiausių kastų auklėjimas kreiptas į suvokimą, kad siekiant kontroliuoti reikia praktikuoti pažeminimą. Praktikuojama kontrolė buvo viena esminių kolonijinio valdymo taisyklių. A. Gilly teigia, kad tokia žeminanti kontrolė įgyvendinta taikant fizines bausmes, paternalistinių elgesį (pvz., kreipimąsi „tu“ į visų žemesnių kastų žmones), atskiriant gyvenamąją ir darbo erdves, dėvint akivaizdžiai skirtingą aprangą. Pagrindinę žymę paliko skleidžiamas supratimas, kad išsilavinimas yra išskirtinė aukščiausios kastos privilegija (Postero 2007).

### 3. Pirmasis Katari sukilimas ir bolivietiškos tapatybės formavimasis

Vienas svarbiausių to meto sukilimų įvyko 1780–1781 metais. Jį svarbu paminėti ne tik dėl istorinio įvykių nuoseklumo, bet ir dėl semantinės šio sukilimo reikšmės. Katari sukilimas ne kartą rituališkai atkartotas šių laikų vietinių judėjimuose ir revoliucijose, o to sukilimo vadai – Tomás Katari, Túpac Amaru ir Túpac Katari – tapo mitiniais indėnų vadais. Smurtiniai sukilimai ištisus metus vyko Andų plynaukštėse nuo Kusko (*Cuzco*) iki La Pazo. Išsikeltas tikslas – sugriauti kolonijinę tvarką ir iškovoti indėnų nepriklausomybę. Sukilimo lyderiai – buvę Inkų imperijos aristokratai – kuraka klasės atstovai<sup>1</sup>. Katari sukilimu pasiekta, kad daugelyje vietų kuraka pakeitė ispanų vietininkų atstovus bendruomenėse, tai sustiprino tų bendruomenių tapatumą ir savivertės jausmą. Jų autoritetas bendruomenėje buvo ypatingas, buvo gaubiami tam tikros mistinės auros. Pačiame sukilimo įkarštyje jais sekė daugiau kaip šimtas tūkstančių indėnų. Sukilimo pabaigoje Tomás Katari ir Túpac Katari apsupo ir apgulė La Pazą keliems mėnesiams. Galiausiai sukilimas numalšintas, lyderiai nužudyti, jų turtas konfiskuotas (Klein, 1992, p. 75).

Iš dalies dėl tokio pasipriešinimo iki nepriklausomybės paskelbimo Ispanijos karūnos institucinė galia gerokai susilpnėjo. Andų bendruomenės pamažu demokratėjo, pradėta lyderius rinkti ir vertinti ne pagal jų kilmę, bet už atskaitingumą bendruomenei. Susikūrė nauja administravimo sistema, kai bendruomenės vyres-

<sup>1</sup> Kuraka klasė – tai Inkų imperijos aristokratai, kurie buvo tarpininkai tarp žmonių ir dvasinio mistinio dievų pasaulio. Jie taip pat rinko mokesčius valstybei ir turėjo įvairių privilegijų. Kuraka dažniausia buvo paveldima, bet kartais ir išrenkama dėl autoriteto.

nieji (vadinamieji *kuraqkunas*) rotuoja vadovaujamose pozicijose. Tokia sistema, kai pagrindinius sprendimus priima bendruomenės susirinkimas, iki šiol veikia aukštikalnių regionuose.

Svarbu pastebėti, kad vyresnieji, eidami bendruomenės vadovų pareigas, šiomis dienomis ne tiek atsakingi už ekonominius klausimus, bet prisiėmė kultūrinį-socialinį vaidmenį išlaikyti bendruomenės integralumą. Jie praktikuoja tam tikrus simbolinius ritualus, įtvirtinančius socialinius bendruomenės vaidmenis. Vyresnieji atsakingi už bendruomenės ryšių stiprinimą, taigi šio straipsnio kontekste *kuraqkunas* yra atsakingi už solidarumą.

#### **4. Bolivijos nepriklausomybė, klasikinis liberalizmas ir naujos pavergimo formos**

1825 metų Bolivijos nepriklausomybė siekė pakeisti nusistovėjusią kolonijinę tvarką. Pradėta žemės reforma bandyta išspręsti ir indėnų klausimą, siekiant juos paversti boliviečiais. Čia išsiskyrė dvi pozicijos. Viena teigė, kad indėnai yra laukiniai barbarai, nesugebėsiantys dalyvauti valstybės gyvenime. Tai pakeisti gali tik universalus visuotinis švietimas. Kita pozicija teigė, kad didžiausia problema yra indėnų bendruomeninės organizacijos ir bendruomeninis turto valdymas, kuris juos susaisto su vietos bendruomenėmis, o ne su bendrais valstybės interesais. Pastaroji pozicija vadovavosi klasikiniu liberalizmu ir argumentavo, kad piliečiai turi būti pavieniai individai, o ne sudėtinė bendruomenės dalis.

Tai buvo pirmasis pilietybės pasiūlymas indėnams, kuriems reikėjo pasirinkti arba tapti darbininkais (isp. *colonos*), arba smulkiais žemvaldžiais. Tačiau netekę bendruomeninės nuosavybės, kuri buvo nacionalizuota, jie neturėjo iš ko nusipirkti žemės. Svarbu pastebėti, kad kartu su pilietiškumo statusu indėnams nepasiūlyta teisė balsuoti, nes išliko senas konstitucinis reikalavimas mokėti skaityti ir rašyti ispaniškai, būti žemės savininku ir nebūti tarnu. Taigi iš esmės žemės reformos tikslas buvo nuvaryti indėnus nuo jų bendruomeninių žemių. Neturėdami pasirinkimo dauguma indėnų tapo bežemiais darbininkais, o tai automatiškai atėmė iš jų balsavimo teisę. Indėnai masiškai pasitraukė į urbanizuotus rajonus ir organizavo tokį didelį pasipriešinimą, kad valdantieji turėjo sustabdyti žemės reformos vykdymą.

Lygiagrečiai vyko dar vienas įdomus procesas. Siekdami apginti savo bendruomeninę nuosavybę, indėnai rėmėsi kolonijinės teisės įtvirtintu „duoklės paktu“, kuris už mokamą duoklę garantavo, kad valstybė gins vietinių gyventojų bendruomeninį turtą. Nepaisant to, kad ta valstybės teikiama protekcija realybėje buvo gana fiktyvi, o pats paktas pavertė indėnus baudžiauninkais, jiems tai reiškė jų bendruomeninio turto garantiją ir jų grupinio mentaliteto pripažinimą. Nepriklau-

somybės nuo Ispanijos revoliucija, vadovaujama Simóno Bolivar, rėmėsi liberaliomis individo ir tautos laisvo apsisprendimo idėjomis. Tad indėnų noras išlaikyti „duoklės paktą“ buvo tartum dar vienas įrodymas, kad jie yra „laukiniai barbarai“, savo mąstymu atitolę nuo liberalizmo ir pilietiškumo supratimo. Tačiau indėnai suprato, kad bendruomeniškumas, o ne klasikinio liberalizmo individualizmas yra jų vienintelė išlikimo galimybė. Stipri bendruomenė visais laikais garantavo savi-tarpio pagalbą tiek kasdienėje buityje, tiek teisinėse ir ginkluotose kovose. Todėl indėnai siekė naujo hibridinio statuso, vadinamojo *duoklinio pilietiškumo* (angl. *tributary citizenship*), kurio dėka jie gautų pilietiškumo teikiamos naudos, tokios kaip išsilavinimas ir individuali teisinė apsauga prieš valstybinę legislatūrą, kita vertus, turėtų kolonijinę duoklės garantuojamą etninių bendruomenės žemių pripažinimą (Platt, 1993). Su duokle susijęs bendruomeninių žemių apsaugos supratimas taip giliai įsišaknijęs vietinių bendruomenių sąmonėje, kad net ir šiandien kai kurios bendruomenės moka simbolines ritualines duokles valdžiai.

Ne vienas tyrinėtojas (pavyzdžiui, T. Platt) indėnų priešinimąsi liberalizmui aiškino kaip jų tamsumo ir nepilietiškumo įrodymą. Aš argumentuočiau kitaip. Kaip tik indėnų priešinimasis klasikinio liberalizmo suponuotam individualizmui bylojo politinį sąmoningumą ir supratimą, ko jų bendruomenėms reikia, kad išliktų, kartu ir suvokimą, kad žemės reforma buvo naudinga tik aukštesniosioms klasišioms. Tai rodo tolesni įvykiai ir argumentai. Indėnai, reikalaudami išsilavinimo, iš tiesų siekė visaverčio pilietiškumo, kuris buvo užkoduotas konstitucijoje. Tai, kad už respubliką kovojantys liberalai nenorėjo jiems jo suteikti, rodo jų dviveidiškumą. Jie siekė palikti dviejų statusų pilietiškumą: viena vertus, visą politinę ir juridinę galią suteikė baltiesiems ir metisams, kita vertus, indėnai – rinkimų teisės neturintys antrarūšiai piliečiai. Šia prasme klasikinis Simóno Bolivar liberalizmas buvo rasistinis, nes pagrįstas dviejų lygių pilietiškumo įtvirtinimu.

Antras bolivariško klasikinio liberalizmo Bolivijoje siekis, kuriam indėnai taip pat priešinosi, buvo bendruomeninių etninių gyventojų žemių atėmimas. Žodžiu, tai buvo indėnų nuvarymas nuo jų bendruomeninių žemių, paskatinęs vietos oligarchų iškilimą, esant galimybei praplėsti jų fazendas iki latifundijų dydžio ir ne-teisėtai panaudoti darbo jėgą.

Susidorojimas su indėnų bendruomenėmis (žemių atėmimas ir jų pavertimas beteisiais darbininkais) vyko retoriškai prisidengiant progresu ir naujuoju patriotizmu. Kalbėta apie naująjį bolivietišką patriotizmą ir pilietiškumą, aiškiai atskiriant naujuosius piliečius (isp. *ciudadanos*) nuo nepripažintų ir destruktūruotų indėnų (isp. *indiada desestructurada y no reconocida*) (Postero, 2007). Naujasis respublikos elitas paisė tuo metu populiaraus socialinio darvinizmo ir vadino vietinius gyventojus „mūsų laukiniais“ (isp. *nuestros bárbaros*), kurie turi būti arba civilizuoti ir asimiliuoti, arba turi išnykti (Postero, 2007).

Liberalių permainų rezultatas – apartheido lygio naujojo rasizmo suformuota visuomenė, kur vietiniai gyventojai indėnai visiškai pašalinti iš politinio gyvenimo. Respublikoniškoje Bolivijoje baltųjų elito teigimas, kad indėnai yra barbarai (t. y. nepajėgūs įgyvendinti savo racionalumo) ir jų bendruomeninė (versus individuali, laisva) prigimtis yra pakankama prielaida „išmesti“ vietinius gyventojus iš visaverčių politinės tautos narių.

Indėnų atskyrimas nesutrukdė liberaliems kovotojams už nepriklausomybę sustiprinti patriarchaliniiais santykiais paremtos kontrolės. Kadangi vietiniai gyventojai nebeegzistavo jokiuose valstybiniuose registruose, jie faktiškai tapo fazendų savininkų nuosavybe. Oficialiai būdami piliečiais (be teisės balsuoti), buvę baudžiauninkais kolonijiniais laikais, liberaliais siekiais iškovojoje nepriklausomoje respublikoje tapo vergais, kurie padėjo išaugti stambiems oligarchams.

## **5. Vietinių organizuotas judėjimas ir pilietinio sąmonėjimo prielaidos, 1952-ųjų revoliucija**

XX a. pradžioje skirtingos vietinės tautos vieną po kito rengė pasipriešinimo judėjimus. Nors daugelis jų dar labiau ėmė remtis mitiniu pasakojimu apie buvusias galingas indėnų civilizacijas ir jų sugrąžinimą, jų reikalavimai darėsi vis konkretesni ir rodė politinį sąmonėjimą bei didesnę skirtingų tautų organizuotumą. Pavyzdžiui, aimarų tautos lyderiai apie 1930 metus formulavo labai aiškius reikalavimus respublikos valdžiai: žemių restitucija remiantis kolonijiniais dokumentais, galimybė prekiauti tiesiogiai (tuo metu visa prekyba buvo tik stambių žemės ūkio produkcijos tiekėjų rankose) ir svarbiausia – indėnų atstovai kongrese (Postero, 2007). Svarbu atkreipti dėmesį, kad tie reikalavimai rodo vietinių tautų troškimą sugrįžti ne tik į ikiliberaliąją, bet ir į ikikolonijinę politinę-ekonominę sistemą. Galbūt jie patys sau dar nebuvo to aiškiai pasakę, bet pačios mesianistinės retorikos elementas tai atskleidžia. Per visą kolonijinio laikotarpio pasipriešinimo judėjimą labiau reikštas nepasitenkinimas skurdinimu ir nežmoniškomis sąlygomis, bet nekeltas savojo valstybingumo, savosios civilizacijos grąžinimo klausimas.

Nauji politinio sąmonėjimo impulsai išryškėjo dėl ketverius metus trukusio 1930 metų Čako dykumos (*Chaco*) karo tarp Bolivijos ir Paragvajaus. Čia indėnai ir metisai pirmą kartą sutelkė jėgas, gindami Bolivijos Respubliką. Abiem pusėms Čako karas buvo pražūtingas, žuvo daugiau kaip šimtas tūkstančių boliviečių ir paragvajiečių. Bolivija prarado didžiąją dalį Čako dykumos. Tačiau po karo įsivyravęs chaosas oligarchų elitą pradėjo keisti naujais politiniais veikėjais, kurie įvertinę klasių bendradarbiavimą kare, suprato, kad indėnų valstiečiai ir šachtininkai gali būti naudingi politiniai sąjungininkai.

Tuo metu ėmė kurtis naujos partijos ir visuomeninės organizacijos, susikūrė ypač daug profesinių ir valstiečių sąjungų, kurios reikalavo naujų politinės reprezentacijos formų. Viena didžiausių – Nacionalinis revoliucinis judėjimas (isp. *Movimiento Nacional Revolucionario* – MNR), kurį organizavo daugiausia urbanistinių baltųjų vidurinės klasės atstovai (Klein, 1992).

1945 metais vietiniai surengė pirmąjį savo kongresą, kad išreikštų nepasitenkinimą indėnų darbo išnaudojimu. Susibūrė indėnų sąjungos ir milicijos, kurios bandė perimti didžiules latifundijas, vadovaudamiesi šūkiu: „Žemę tiems, kurie ją dirba“ (Postero, 2007, p. 37). Senoji politinė sistema pradėjo griūti. 1952 metais MNR partija suvienijo iki šiol kastų visuomenės fragmentuotus segmentus – darbininkus, šachtininkus, vidurinę klasę ir indėnus valstiečius – kurti revoliucinę respubliką. MNR platforma deklaravo tris pagrindinius tikslus: 1) nacionalizuoti kasyklas; 2) įvykdyti agrarinę reformą, kuri eliminuotų išnaudotojiškus santykius žemės ūkyje ir vystytų vidaus ūkį; 3) įvesti visuotinę rinkimų teisę.

1952 metų revoliucija subūrė vietinių aktyvistus ir sutelkė jų patirtį kovoje su kolonializmu į organizuotą judėjimą. Svarbu, kad tai leido jiems kalbėti apie pilietiškumą ir jo teikiamas teises. MNR įsitvirtino kaip pagrindinė telkianti jėga neorganizuotiesiems. Ji sėkmingai pasinaudojo jau iki revoliucijos sustiprėjusia indėnų valstiečių jėga, kuri tapo nepriklausoma, sukarinta ir ginkluota fazendų užimimo metu. Jie buvo integruoti į naują politinę sistemą ne kaip indėnai *per se*, bet kaip valstybės dotuojamos valstiečių sąjungos. MNR siekė iš socialinio statuso ištrinti bet kokią priklausomybę etniškumui, tad įvesta nauja socialinio sluoksnio kategorija – valstiečiai (isp. *campesinos*), o jų organizacijos pervadintos į valstiečių sąjungas arba sindikatus (isp. *sindicatos*). Taip septintajame XX a. dešimtmetyje, kaip ir daugelyje Lotynų Amerikos šalių, etniškumas, kaip rasizmo forma, atmestas, o vietoj jo akcentuojamos visuomenės klasės.

## **6. Neoliberalizmo įsigalėjimas, jo sukurtos prielaidos keisti valstybės ir pilietinės visuomenės tarpusavio santykius**

Aštuntasis dešimtmetis buvo ekonominės krizės laikas. Dešimtmečio pabaigoje infliacija buvo nebevaldoma, pajamos už eksportą krito, komercinės paskolos išseko. Bolivijoje, kaip ir visoje Lotynų Amerikoje, išaugo bežemių ir bedarbių skaičius. Šiame ekonominiame politiniame fone Hernáno Siles Zuazo vyriausybė 1982 metais pradėjo neoliberalią ekonomikos pertvarką, kuri tęsėsi iki dešimtojo dešimtmečio.

Reikia atkreipti dėmesį į svarbų bolivietiškos ekonomikos elementą – koka-inmedžio lapų auginimą ir eksportą, kuris yra labai nevienareikšmiškas vertinant Bolivijos politikos procesą, politinį solidarumą (oligarchų ir vietinių bendruome-

nių skirtingas požiūris į kokainmedžio produkciją) ir santykius su JAV. Kokainmedžio lapai nuo Inkų imperijos laikų vaidino ypatingą vaidmenį Andų socialiniam ir kultūriniam gyvenimui. Jie nuolat vartojami kaip stimulatorius (ypač aukštikalnėse dėl išretėjusio oro) ir alkį slopinantis preparatas.

Aštuntojo dešimtmečio pabaigoje ir devintojo dešimtmečio pradžioje kokainmedis sudarė 37 procentus viso legalaus Bolivijos eksporto (Postero, 2007, p. 48). Šių įplaukų sumažėjo dėl JAV pradėtos kovos su narkotikais. Kokaino ir kokainmedžio pastos rinkos susitraukimas buvo vienas didžiausių smūgių šalies ekonomikai, dar daugiau valstiečių persikėlė į urbanizuotus regionus. Kartu migraciją į miestus paskatino ir surasti didžiuliai dujų telkiniai Santa Kruzo regionuose, dėl ko buvo pasikėsinta į lengvai nusavinamus žemumų vietinių žmonių žemių plotus.

Nebeturėdami jokio kito pasirinkimo, žemumų vietiniai gyventojai pradėjo organizuotis bendromis jėgomis ginti savo žemes. Tačiau skirtingai nuo XVIII a. ginkluotų milicijos būrių (jų istorinė atmintis, be abejo, turėjo daug įtakos saviorganizacijai), padedant tarptautinėms nevyriausybinėms organizacijoms (NVO) ir antropologams, savigyna perėjo į politinę kovą. Organizuoti politiniai susirinkimai pavienių gentinių bendruomenių pagrindu, o 1982 metais jos susijungė į regioninę Oriente<sup>2</sup> vietinių žmonių federaciją (isp. *Confederación Indígena del Oriente de Bolivia*).

Nevyriausybinių organizacijų sektorius pradėjo vykdyti įvairius projektus, kurie neapsiribojo vien pilietiškumo ugdymu tiesiogine to žodžio prasme. Vienas svarbiausių veiklos barų buvo raštingumą skatinančios kampanijos. Švietimo plėtra didino vietinių bendruomenių sąmoningumą, gebėjimą artikuliuoti savo politinius siekius, argumentuoti. Tai taip pat prisidėjo prie bendruomenių politinio solidarumo augimo: istoriškai susipriešinusios paskiros indėnų gentys, iki šiol niekada nekėlusios bendrų nacionalinio lygio (ne vien bendruomenės ar regiono) politinių saviorganizacijos tikslų, pradėjo tartis dėl vieno visoms bendruomenėms aktualaus klausimo: apginti savo žemes nuo nebevaldomos urbanizacijos plėtros.

## **7. Žygis už teritoriją ir orumą (*Marcha por Territorio y Dignidad*) – simbolinė kovos su neoliberalizmu pradžia**

Bolivijos vietinių istorijoje iš naujo pakartotas Katari sukilimas. Neatsitiktinai pasirinktas žygis į La Pazą, rituališkai atkartojantis daugiataūkstantinį katorių rengtą La Pazo apgultį. Masiškas judėjimas į Andų plynaukštes pasipildė vietinių bendruomenėmis iš aukštumų ir ypač gerai aptartas medijose. Rituališkumas, ma-

<sup>2</sup> Taip pavadintas regionas Santa Kruzo žemumose. Tai politinė-ekonominė sąvoka, žyminti ypatingą socialinę-politinę regiono raidą; vėliau tai reiškė ir naujų atrastų dujų ekonominę zoną.

siškumas ir retoriškai spalvingas šūkis „Žygis už teritoriją ir orumą“ rodo, kad NVO ir antropologų vykdytas švietimo darbas buvo labai reikšmingas vietinių gyventojų politiniam sąmonėjimui, jų bendruomenių kultūrinio, socialinio ir politinio savitumo supratimui. Kaip teigia N. G. Postero (2007, p. 49), „šis žygis pakeitė Bolivijos veidą visiems laikams“. Vietiniai žmonės ir jų reikalavimai pripažinti jų teritorijas bei juos pačius kaip nacijos dalį buvo patenkinti. Prezidento įsakymu sukurtos septynios vietinių žmonių teritorijos ir „Territorio“ aktas tapo vietinių žmonių valstybės santykių simboliu.

Kas lėmė „Žygio už teritoriją ir orumą“ pergalę? Visų pirma jo masiškumas, parodęs įvairių vietinių bendruomenių (tiek Amazonės žemumų, tiek ir Andų aukštikalnių) gebėjimą įveikti savo susipriešinimą ir dėl politinės emancipacijos pademonstruoti solidarumą. Kaip minėjome, vienas tokį solidarumą paskatinusių veiksnių buvo vykdomos švietimo programos. Tačiau svarbu pastebėti, kad šis boliviečių žygis ir pasiekti rezultatai rodo ir pakitusią tarptautinę situaciją – iškilo naujas tarptautinis vietinių žmonių teisių gynimo diskursas.

Tarptautinis solidarumas, remiamas žmogaus teisių (H. Brunkhorsto [2005] vadinamas universaliu solidarumu), buvo svarbiausia vietinių tautų politinės emancipacijos prielaida. Bolivijos vietinių žmonių aktyvumas devintajame – dešimtajame dešimtmečiais buvo didesnio judėjimo už kultūrinį pripažinimą ir politines teises Lotynų Amerikoje dalis. Vietinių žmonių grupės pradėjo identifikuotis kaip (isp.) *pueblos indígenas* arba *pueblas originarios* (vietinės tautos), atmesdamos negatyvųjį *indio*. Susikūręs tarptautinis vietinių žmonių judėjimas paskatino naują diskursą, kuris susiejo vietinių tapatybę, žmogaus teises ir demokratiją. To vieša apraiška buvo 1992 metai, kai indėnai visame žemyne atmetė „Amerikos atradimo“ šventimą ir vietoj to pažymėjo „penkis šimtus vietinių žmonių pasipriešinimo metų“ (Assies, 2000).

XX a. dešimtajame dešimtmetyje vykdytos neoliberalios reformos, nors ir dengėsi neoliberalaus multikultūralizmo skraiste, priėmė dvi vietinių bendruomenėms labai svarbias Konstitucijos pataisas: 1994-ųjų visuotinio dalyvavimo įstatymą ir 1997-ųjų aktą, leidusį vietinių žmonių teritorijose susigrąžinti dalį bendruomeninių žemių. Šias reformas pradėjo regiono elitas. Pasinaudodami populiariu to meto diskursu, realią politinę ir ekonominę galią turintis vietinis elitas pradėjo paskirų žemių decentralizaciją, tai realiai buvo neoliberalios politinės reformos dalis (decentralizacija suteikė daugiau galių vietiniams oligarchams derėtis, pavyzdžiui, su JAV dėl vietinių išteklių gavybos ir prekybos). Decentralizacija susijusi su multikultūralizmu, todėl reformos rengėjai įtraukė keletą įstatymų apie daugiakultūrį atstovavimą, tačiau realiai vietinių žmonių atstovai į įstatymų rengimą neįtraukti.

Vietinėse bendruomenėse karštai diskutuota, palaikyti reformuotojus ir dėl didžiausio vietinių žmonių politinio troškimo – įteisinto politinio dalyvavimo – da-

lyvauti neoliberalaus multikultūralizmo spektaklyje ar likti nuošalyje, nes nebuvo realios vietiniams darbininkams ir valstiečiams atstovaujančios politinės jėgos. Dauguma vietinių bendruomenių suprato, kad neiškovojus teisės dalyvauti politikoje niekada ir neatsiras jų interesus ginančios politinės jėgos. Jos bandė išnaudoti naujas įstatymų galimybes, tačiau daugeliu atvejų jie pralaimėjo galios hegemonijai, nes galios santykiai tiek vietose, tiek centrinėje valdžioje rėmėsi tradiciniu nepakitusiu rasistiniu išimčių ir dominavimo diskursu.

Nancy Postero (2007) teigia, kad nuo 9-ojo dešimtmečio vidurio vykdytos neoliberalios reformos, taikiusios Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo fiskalinės ir monetarinės drausmės nurodymus, turėjo didžiulį smukdantį efektą vietinių bendruomenių politiniam ir ekonominiam gyvenimui. Viena šių reformų pasekmių – Bolivijos socialinė krizė, lėmusi demonstracijas, nacionalinius streikus ir masinius sukilimus. Tai buvo iššūkis tradicinių politinių partijų hegemonijai, neoliberalios valstybės legitimumui ir augančiam sprendimų priėmimo privatizavimui.

Neatitikimas tarp visuotinio populiarus diskurso apie vietinių žmonių pilietiškumą bei pilietines teises ir menko realaus tų žmonių įtraukimo į politinius procesus sukėlė didžiulę šių bendruomenių frustraciją. Pažeistų teisių sukeltos emocijos ne tik prisidėjo prie masinės mobilizacijos, kuri lėmė prezidento atsistatydinimą 2003 metais, bet ir sudarė sąlygas naujoms indėnų lyderystės bei reprezentacijos formoms. Neoliberalios reformos lėmė naujų politinio subjekto formų paiešką ir suteikė naujų impulsų priešintis marginalizacijai, paremtai kolonijine klasių ir rasių tvarka.

Vis dėlto negalima nuneigti, kad neoliberalus multikultūralizmas apginklavo buvusius beteisius skurstančius bolivičius demokratijos įrankiais: pilietiškumo kalba ir radikalių pasikeitimų valstybės santykyje su pilietine visuomene lūkesčiais. Nevyriausybinų organizacijų ir antropologų darbas buvo įmanomas tik dėl vyraujančio tarptautinio vietinių žmonių teisių gynimo diskurso ir jų įtraukimo į Bolivijos politinių projektų kūrimą. Darbas su iki tol nuskurdusiomis, neišsilavinusiomis ir savo politinės valios negalėjusiomis išreikšti bendruomenėmis sujudino bei sutelkė visuomenę. Nuo 2000 metų iki pat E. Morales išrinkimo prezidentu 2005 metais šalis išgyveno „socialines konvulsijas“ (Postero, 2007), kurių metu populiarūs visuomenės protestai nuvertė du prezidentus ir ne kartą paralyžiavo visą šalį. Morales rinkiminis pažadas nacionalizuoti šalies gamtos išteklius visų Bolivijos piliečių naudai rodo, kad „Bolivijos labiausiai marginalizuoti žmonės gali mesti iššūkį fundamentalioms idėjoms apie tautą, multikultūralizmą, neoliberalizmą ir demokratiją“ (ibid).

Du didžiausio masto pasipriešinimo judėjimai, vykę 2000 metais, nukreipti prieš vandens išteklių bei tiekimo privatizavimą, ir „Dujų karas“ 2003 m. spalį

(tarptautinėje žiniasklaidoje dar vadintas „Indėnų revoliucija“) patvirtina prielaidą, kad susidarė visiškai nauja visuomenės formacija, telkiama naujo tipo solidarumo. Skurstantys virš La Pazo išplitusio miesto El Alto urbanistiniai aimaro indėnai susivienijo į demonstracijas vedami naujų ideologinių šūkių: „Dujos yra mūsų“ (isp. *el gas es nuestro*) ir neoliberalios arba laisvos rinkos ekonomikos modelio, kurį jie vadina tiesiog „modeliu“ (isp. *el modelo*), pabaiga (Postero, 2007). Pilietiniai judėjimai aiškiai prisistatė kaip antiliberalistiniai, kovojantys su kapitalo hegemonija, pasisakantys už ilgalaikį gamtos išteklių planavimą ir nacionalizavimą.

Pasipriešinimo dujų eksportui per Boliviją (tuometinė valdžia, atradus didesnius nei manyta dujų išteklius, pasirašė sutartis su Europos korporacijomis, kurios ketino nutiesti dujotiekį taip, kad dujos iš karto tekėtų į Čilėje esančius uosto rezervuarus, o Bolivijai už išgautas dujas būtų mokamos mažiausios įmanomos kainos) judėjimas ne tik nuvertė tuometinį prezidentą, bet ir kėlė naujos demokratijos kokybės reikalavimus. Išrinktasis prezidentas buvo priverstas pažadėti taikyti naujas tiesioginės demokratijos formas, įskaitant referendumą dėl dujų eksporto politikos (judėjimo suformuotuose reikalavimuose buvo gamtos išteklių nacionalizavimas pirmiausia patenkinant vietos poreikius), ir sušaukti asamblėją perrašyti šalies Konstituciją. Konstitucinė asamblėja buvo seniai keltas vietinių žmonių ir kitų darbininkų klasės atstovų reikalavimas. Jų daug kartų kartotas argumentas – tuometinė Bolivijos Konstitucija yra nereprezentatyvi, paliekanti juos už valstybės valdymo ribų, o visa politinė galia tenka tradiciniam oligarchiniam elitui. Viešojoje erdvėje skambėjo šūkiai pabaigti neoliberalistinį kelią, kuris privatizuoja ne tik ekonomiką ir išteklius, bet ir viešą sprendimų priėmimą. Vietiniai piliečiai ir įvairūs populiarūs socialiniai judėjimai mobilizavosi, siekdami priversti buvusį Bolivijos politinį elitą su jais skaitytis ir pripažinti juos kaip svarbius politinius aktorius. Kova prieš neoliberalistinį ekonominį-politinį modelį mobilizavo ir sutelkė vietinius ir kitų socialinių sluoksnių darbininkus. Socialiniai neramumai padėjo įveikti kolonijinį mąstymą, susiskaldymą ir leido susiformuoti klasei savivokai, kai skurstantys ir realaus politinio atstovavimo neturintys darbininkai bei valstiečiai (bendruose maištuose dalyvavo valstiečiai, darbininkai, mokytojai, transporto darbuotojai, kokainmedžių augintojai [isp. *cocaleros*]) suprato esantys toje pačioje barikadų pusėje.

Neoliberalaus modelio tikslas buvo nutraukti „neefektyvų“ valstybės kišimąsi. Bet jį diegiant paaiškėjo, kad individualistinis požiūris kėlė grėsmę bendruomeniniam vietinių žmonių pasaulėvaizdžiui ir gyvenimo būdai. Būtent bendruomeninis turto valdymas ir sambūvio struktūra buvo ir yra labiausiai pažeidžiamų socialinių sluoksnių stiprybė. Pasikėsinimas į tradicinio solidarumo išardymą tapo stipriausiu pasipriešinimo impulsu ir padėjo pademonstruoti, kad tradicinis bendruomeninis organizuotumas turi galios pasipriešinti neoliberaliai darbotvarkei.

## Išvados

Solidarumas, pirmiausia per bendruomeninį turto valdymą ir sprendimų priėmimą, kaip vienas kertinių demokratijos elementų, padėjo vietinėms Bolivijos bendruomenėms siekti laisvės ir lygybės. Bolivijos išsilaisvinimo kovų istorija demonstruoja, kad tik visi trys demokratijos politiniai principai – laisvė, lygybė ir solidarumas – gali užtikrinti demokratijos augimą.

Tiek kolonijinė vergovinė sistema, tiek liberalaus respublikonizmo ir vėliau vykdytos neoliberalios reformos bei jų pasekmės pademonstravo, kad ne individualizmas, o bendruomenės palaikantis solidarumas buvo vietinių žmonių išlikimo garantija ir paskata siekti lygių ekonominių bei politinių teisių. Todėl pagrindiniai šių bendruomenių politiniai reikalavimai – bendruomeninis žemės valdymas bei įteisintas politinis dalyvavimas – išliko tie patys iki pat jų politinio laimėjimo rinkimuose 2005 metais.

Solidarumas vietinių žmonių bendruomenėse buvo palaikomas retorinio senosios Inkų imperijos laikų išaukštinimo bei rituališkai atsikartojančių sukilimų dėka. Bendruomenės solidarumą skleidė stipri retorinė simbolika, o atvykusių tarptautinių nevyriausybinių organizacijų bei antropologų švietimas padėjo sustiprinti ir naują klasinio solidarumo supratimą. Emancipacinės politikos idėjos padėjo vietinių bendruomenėms peržengti primestos rasinės kastų sistemos mąstymą, pereiti nuo bendruomeninio prie emancipuojančio solidarumo. Pasipriešime neoliberalioms politinėms ir ekonominėms reformoms aptinkame naujas politinio solidarumo formas, kurios apima ne tik vietinių bendruomenes, bet ir įvairių profesijų metisus, organizuotus mokytojus, studentus, šachtininkus.

*Gauta 2016 07 11*

*Pasirašyta spaudai 2016 10 15*

## Literatūra

- Albó, X. (2002). Bolivia: From Indian and Campesino Leaders to Councillors and Parliamentary Deputies. *Multiculturalism in Latin America, Indigenous Rights, Diversity, and Democracy*. Edited by R. Seider. London: Palgrave.
- Albro, R. (2005). Indigenous in the Plural in Bolivian Oppositional Politics. *Bulletin of Latin American research*, Vol. 24 (4), p. 433–453.
- Assies, W. (2000). Indigenous People and Reform of the State in Latin America. *The Challenge of Diversity, Indigenous Peoples, and Reform of the State in Latin America*. Edited by A. Willem, H. Gemma, H. Andre. Amsterdam: Thela Thesis.
- Brunkhorst, H. (2005). *Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Comaroff, J. (1996). Ethnicity, Nationalism, and the Politics of Difference in an Age of Revolution. *The Politics of Difference, Ethnic Premises in a World of Power*. Ed. by E. Wilmsen. Chicago: University of Chicago Press.

- Fisher, W. F., Ponniah T. (Eds.) (2003). *Another World is Possible: Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum*. Cape Town: David Philip.
- García, L. Á. (2004). The Multitude. *Cochabamba. Water War in Bolivia*. Cambridge, Mass.: South End Press.
- Jelin, E. (2003). Citizenship and Alterity: Tensions and Dilemmas. *Latin American Perspectives*, Vol. 30 (2), p. 101–117.
- Klein, H. S. (1992). Bolivia. *The Evolution of a Multi-ethnic Society*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Klein, N. (2007). *The Shock Doctrine: The rise of Disaster Capitalism*. Canada.
- Larson, B., Harris, O. (1995). *Ethnicity, Markets, And Migration in The Andes. At the Crossroads of History and Anthropology*. Durham and London: Duke University Press.
- Lorentzen, H., Hustinx, L. (2007). Civic Involvement and Modernization. *Journal of Civil Society*, Vol. 3, Issue 2, p. 101–118.
- Platt, T. (1993). Simon Bolivar, the Sun of Justice and the Andean Virgin: Andean conceptions of the Patria in 19th century Bolivia. *Journal of Latin American Studies*, No. 25, p. 161.
- Postero, N. G. (2007). *Now We Are Citizens. Indigenous Politics in Postmulticultural Bolivia*. Stanford University Press.
- Thomson, S. (2002). *We Alone Will Rule: Native Andean Politics in the Age of Insurgency*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Wilmsen, E. N. (1996). *The Politics of Difference, Ethnic Premises in a World of Power*. Ed. by E. Wilmsen. Chicago: University of Chicago Press.

## **SOLIDARITY AND EMANCIPATORY POLITICS IN THE CONTEXT OF STRUGGLE AGAINST COLONIAL IMPERIALISM: BOLIVIAN CASE**

**Jolanta Bielskienė**

### **Summary**

The article explores how solidarity and political emancipation progressed and impacted resistance against colonial imperialism movements in Bolivia. All throughout five hundred years of colonialism in South America local people sought to defend their communal way of life. Recent history of Bolivia, when Evo Morales, the leader of indigenous peoples, took the power is a result of long history of social struggle. Why is it important to analyze the history of social movements in Bolivia, what can it say about the development of democracy to democratic theory? Solidarity as one of the main elements of democracy was the only way for the indigenous Bolivians to achieve freedom and equality. While during the neoliberal political-economic reforms in Europe and the USA workers' solidarity has been marginalised, in Bolivia the resistance against neoliberal model played a vital role to build new forms of political solidarity. Thus the analysis of the history of how colonial and later system of liberal republicanism divided the strong indigenous communities and weakened their ability to resist them leading to political

and economic alienation is important for theoretical reflections on a new forms of democracy.

The history of indigenous in Bolivia shows that the main source of communal protection for these people was the communal ownership of land. The article demonstrates how first Spanish colonialists, then liberal republicans and later oligarchs together with transnational corporations pushed indigenous people from their lands thus threatening not just their livelihood but also their entire way of life. Since Inca Empire times indigenous people lived in very close communities, where they shared land and decision making. Communal assemblies were and remain today the most respected way of decision making. The sense and practice of solidarity, when every household is required to provide at least one delegate for any event (starting with decision making debates and ending with political demonstrations) and in return getting a collective support to serve any type of need, is deeply rooted in these communities and always was their only resource of power. Hence it is unsurprising that agrarian reform, which would return the communal ownership of land, was always one the main political request of the indigenous people.

Another political request, often expressed by indigenous communities and placed at the heart of any struggle, as the paper argues, is political participation. It indicates many historical examples of how casts system, even though it was changed and liberalised throughout time, was the main tool of keeping indigenous people away from any political decision making, away from education, which resulted in them being completely marginalised from socio-political system of Bolivia. The hegemonic social system was enforced not only on the economical level, but also through constant deliberate humiliation.

To strengthen the sense of solidarity and to mobilize people to resistance the leaders of indigenous communities practiced rhetoric of glorification of Ancient times and repeated solidarity marches. One of the main symbolic acts was the uprising of Katari (1780–1781), which led hundreds of thousands of indigenous people to the siege of La Paz. The symbolism of this uprising, as an act of indigenous solidarity, has been repeated few times since and one of the most important in recent history was “The March for Territory and Dignity” in 1990. This march achieved the approval of collective ownership of land and the recognition of indigenous communities as an essential part of the Bolivian nation. A further growth of political solidarity was developing against the background of neoliberal reforms and new international discourse of indigenous culture and political rights. Thanks to international NGO’s and anthropologists, who came to Bolivia to work with indigenous communities and educate them, there were new emancipatory dimen-

sions added to the understanding of political solidarity. Indigenous communities started to view solidarity not just through the lenses of community ownership, but also through understanding of class and class struggle. This brought a sense of common problems with working class people not depending on their race or cast. As a result the further large scale protests in the form of the mass movement against privatisation of water and the gas war were joint efforts and joint victories for indigenous communities together with white and mestizo workers, students, teachers and other members of society.